

„LA IZVOARELE IMAGINAȚIEI CREATOARE”

Studii și evocări în onoarea profesorului Mircea Borcilă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Editori:

Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop

Argonaut & Eikon

Seria: PHILOGIA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LA izvoarele imaginației creatoare : studii și evocări în onoarea profesorului Mircea Borcilă / editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop. – Cluj-Napoca : Argonaut, – București : Eikon , 2022. –

Bibliogr.

ISBN 978-606-085-113-4

ISBN 978-606-49-0753-0

I. Faur, Elena

II. Feurdean, Diana

III. Pop, Iulia

IV. Borcilă, Mircea (despre)

082.2(Borcilă,M.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOI: 10.26424/978-606-085-113-4

© Autorii își asumă răspunderea pentru ideile exprimate în materialele publicate./ The authors assume all the responsibility for the ideas expressed in the published materials.

Editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop

Tehnoredactare și copertă: Ioachim Gherman

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	17
Mircea Borcilă – Un promotor ilustru al științelor culturii.....	21
Mircea Borcilă – Activitate științifică și editorială	41
REVERBERAȚII	63
Iulian Boldea Sub zodia integralismului.....	65
Sanda Cordoș Schiță de portret în mișcare	72
Alin-Mihai Gherman Trei cuvinte rare	75
Ion Istrate Cum l-am cunoscut pe Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Corespondența dintre Mircea Borcilă și Eugeniu Coșeriu	83
TEORIA ȘI FILOSOFIA LIMBAJULUI.....	121
Mircea Flonta Abordarea naturalistă și abordarea istoric-culturală a cercetării limbajului în viziunea lui Eugeniu Coșeriu	123
Jesús Martínez del Castillo La filosofía hecha lingüística	145

CUPRINS

Dumitru-Cornel Vîlcu Sensul celor patru – o conversație imaginară despre poezie (și înțelegerea omului in-actual)	169
Floarea Vîrban Lingvistica [integrală] – știință eidetică?	206
HERMENEUTICĂ ȘI SEMIOTICĂ	227
Lucia Cifor Statutul și identitatea hermeneuticii literare	229
Aurel Codoban Trei întâlniri teoretice cu poeticianul Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Semiotica cognitivă și lingvistica cognitivă	277
LINGVISTICĂ, PRAGMATICĂ ȘI POETICĂ	315
Maria Aldea Termeni de gramatică. O abordare lexicografică	317
Iulia Bobăilă La metáfora científica y la anulación de la incongruencia. Implicaciones traductológicas	333
Oana Boc Poezia lui Gherasim Luca – armonia unei lumi dizarmonice. O abordare funcțional-tipologică	344
Eugenia Bojoga Dezbaterea limbă română sau „moldovenească” în spațiul online rusesc	364

CUPRINS

Pompiliu Crăciunescu O tainică relianță: poetician – poet	396
Daniela Filip La nature sémantique de l'ironie textuelle. Une approche de la perspective de l'intégralisme linguistique	407
Rodica Frențiu Tipologia textuală și discursul hagiografic	423
George Dan Istrate Metafora în terminologia artelor vizuale în română și italiană.....	441
Mariana Istrate Substitute stereotipice ale coronimelor în limbajul publicitar al turismului	454
Victoria Jumbei Configurații semantice cognitive în <i>Povestea lui Harap-Alb</i> de Ion Creangă	469
Mihai Lisei Cuvântul scris și fotografia în reportajul de ziar. Modalități de analiză	480
Rodica Marian Subiectul absolut al artei și alteritatea creatoare	498
Ion Mării Note lexicografice	513
Nicoleta Neșu Câteva observații legate de rolul profesorului-vorbitor de limbă maternă în traducerea pedagogică utilizată în predarea limbilor străine.....	533
Cristian Pașcalău Modul orfic în poezia lui Teofil Răchițeanu. O abordare în lumina poeziei antropologice.....	543

CUPRINS

Iulia Pop Prolog de Nichifor Crainic. O lectură în cheie „semantic-logică” (Revelații la cursul de poetică)	569
Liana Pop Parcours métaphoriques: de l’écrit à l’oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică O privire, din perspectiva lingvisticii coșeriene, asupra vocabularului religios reflectat în dicționarele generale de limbă	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua’s Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă Desemnarea metaforică a <i>vieții</i> în limba română	641
Cristina Varga Metaforele conceptuale ale socializării online în limba română	669
Dina Vîlcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689
INTERFERENȚE CULTURALE	709
Doru Radosav Cărțile sfinte și retorica sentimentului religios	711
Ion Taloș Despre întâlnirile dintre culturi și efectele lor	720

CUPRINS

Rudolf Windisch Mircea Borcilă macht Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca bekannt	725
FOTOGRAFII	745
LISTA CONTRIBUTORILOR	759
TABULA GRATULATORIA	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD	17
Mircea Borcilă – An Illustrious Promoter of Cultural Sciences	21
Mircea Borcilă – Scientific and Editorial Activity	41
REVERBERATIONS	63
Iulian Boldea Under the Sign of Integralism	65
Sanda Cordoş A Portrait Sketch in Motion	72
Alin-Mihai Gherman Three Rare Words	75
Ion Istrate How I Met Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorţu Correspondence Between Mircea Borcilă and Eugenio Coseriu	83
THEORY AND PHILOSOPHY OF LANGUAGE	121
Mircea Flonta The Naturalistic Approach and the Historical-Cultural Approach to Language Research According to Eugenio Coseriu	123
Jesús Martínez del Castillo Philosophy Made Linguistics	145

TABLE OF CONTENTS

Dumitru-Cornel Vâlcu <i>The Sense of Four – An Imaginary Conversation on Poetry (and the Understanding of the In-actual Man)</i>	169
Floarea Vîrban [Integral] Linguistics – an Eidetic Science?	206
HERMENEUTICS AND SEMIOTICS	227
Lucia Cifor The Status and Identity of Literary Hermeneutics	229
Aurel Codoban Three Theoretical Encounters With the Poetician Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Cognitive Linguistics and Cognitive Semiotics	277
LINGUISTICS, PRAGMATICS, AND POETICS	315
Maria Aldea Grammar Terms. A Lexicographical Approach	317
Iulia Bobăilă The Scientific Metaphor and the Cancellation of Incongruency. Translation Implications	333
Oana Boc The Poetry of Gherasim Luca – The Harmony of a Disharmonious World. A Functional-Typological Approach	344

TABLE OF CONTENTS

Eugenia Bojoga The Romanian vs. "Moldovan" Language Debate in the Russian Online Space	364
Pompiliu Crăciunescu A Mysterious Reliance: Poetician–Poet	396
Daniela Filip On the Semantic Nature of Textual Irony. An Approach in the Light of Linguistic Integralism	407
Rodica Frentiu Textual Typology and the Hagiographic Discourse	423
George Dan Istrate Metaphor in the Terminology of the Visual Arts in Romanian and Italian	441
Mariana Istrate Stereotyped Substitutes of Coronyms in the Language of Tourist Advertising	454
Victoria Jumbei Semantic-Cognitive Configurations in <i>Povestea lui Harap-Alb</i> by Ion Creangă	469
Mihai Lisei The Written Word and the Photo in the Newspaper Report. Possibilities of Analysis	480
Rodica Marian The Absolute Subject of Art and the Creative Alterity	498
Ion Mării Lexicographical Notes	513
Nicoleta Neșu Some Observations Regarding the Role of the Native Speaker Teacher in Pedagogical Translation Used in Foreign Language Teaching	533

TABLE OF CONTENTS

Cristian Pașcalău The Orfic Mode in the Poetry of Teofil Răchiteanu. An Approach in the Light of Anthropological Poetics	543
Iulia Pop “Prolog” by Nichifor Crainic. A Key Reading in Logical Semantics (Revelations in the Poetics Course)	569
Liana Pop Metaphorical Pathways: From Writing to Oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică Some Remarks on E. Coseriu's Structural Semantics and its Relevance for Lexicographic Definitions	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc <small>BCU Cluj / Central University Library Cluj</small> The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua's Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă The Metaphorical Designation of <i>Life</i> in the Romanian Language	641
Cristina Varga Conceptual Metaphors of Online Socialization in Romanian	669
Dina Vilcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689

TABLE OF CONTENTS

CULTURAL INTERFERENCES	709
Doru Radosav	
The Holy Books and the Rhetoric of Religious Feeling	711
Ion Talos	
On the Encounters Between Cultures and Their Effects	720
Rudolf Windisch	
Mircea Borcilă Makes Known	
Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca	725
PHOTOS	745
THE LIST OF CONTRIBUTORS	759
TABULA GRATULATORIA	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

OANA BOC¹

POEZIA LUI GHERASIM LUCA – ARMONIA UNEI LUMI DIZARMONICE. O ABORDARE FUNCȚIONAL-TIPOLOGICĂ

0. INTRODUCERE

Scrierile în limba română ale lui Gherasim Luca (scrieri care reprezintă, de altfel, începuturile activității sale literare) ilustrează și se află în conexiune cu mișcarea avangardistă, așa cum remarcau criticii literari Ion Pop, Marin Mincu, Ovid. Crohmălniceanu, Petre Răileanu, care au oferit importante considerații exegetice privind opera acestui scriitor.

Referindu-se la întreaga operă a lui Gherasim Luca, Petre Răileanu considera că aceasta „funcționează asemenea unui enorm palimpsest, unde mai multe straturi de semnificații și registre de stil coexistă într-o simultaneitate amețitoare”, iar intenția declarată a monografiei sale vizează și îndeplinește, cu prisosință, tocmai obiectivul de a releva această lectură și „de a pune în lumină coerența care se stabilește între scrierile aparținând unor epoci diferite și exprimate în două limbi diferite, echivalența timpurie și completă între fragment și parte” (Răileanu 2005: 10–11). Lucrarea de față investighează poezia de început a lui Gherasim Luca, așadar, doar un fragment decupat din acest „palimpsest”, dar în care se întrevăd ecouri ale scrierilor viitoare ale poetului, căci, așa cum remarca Ion Pop, „aceste prime experimente poetice efectuate de Gherasim Luca pe teren românesc vor fi decisive pentru configurația și destinul întregii sale opere viitoare, de expresie franceză” (I. Pop în Luca 2003: 13).

Ne vom referi în acest studiu la poeziile publicate de Gherasim Luca în periodicele avangardiste la care a colaborat, începând cu debutul său în revista „Alge” din 1930 (revistă pe care a fondat-o împreună cu alți trei tineri entuziaști: Aureliu Baranga, Paul Păun și Sesto Pals²). Aceste

¹ Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; o_boc@yahoo.com.

² Vezi Răileanu (2005: 45).

poezii, scrise în limba română, marchează prima etapă a creației sale artistice și au fost cuprinse integral, în ordine cronologică, în ediția intitulată *Inventatorul iubirii și alte scrieri*, ediție realizată și prefațată de Ion Pop³.

Ne propunem să urmărim, într-o abordare funcțional-tipologică (așadar, dincolo de dimensiunea încadrabilă într-o perspectivă istorică și într-un curent literar, dar fără să o ignore), aspecte care relevă câteva dintre modalitățile discursive ale creației de sens poetic, specifice acestei prime etape din lirica lui Gherasim Luca. Aceste modalități textuale configurează implicit un imaginar poetic și o lume metaforică, în care tehnicile discursive se armonizează în ecouri transtextuale, în proiecții nevăzute ale unor cuante de semnificații care generează o lume dizarmonică. Perspectiva analitică pe care o propunem valorifică concepte ale poeziei antropologice dezvoltate de Mircea Borcilă și, în special, tipologia textelor poetice elaborată de autor. Vom prezenta în continuare, succint, acest cadru teoretic, care considerăm că oferă valoroase concepte operaționale și strategii hermeneutice, pentru înțelegerea adecvată a textualității literare în specificitatea ei și care vor orienta abordarea analitică a poeziei lui Gherasim Luca, din a doua parte a studiului nostru.

1. CONSIDERAȚII TEORETICE PRELIMINARE: CADRUL POETICII ANTROPOLOGICE ELABORAT DE MIRCEA BORCILĂ. TEXTUL LITERAR DIN PERSPECTIVĂ FUNCȚIONAL-TIPOLOGICĂ

1.1. Perspectiva novatoare a poeziei antropologice – dezvoltată de Mircea Borcilă în mai multe studii de referință⁴ – propune o viziune profundă asupra textualității literare, pornind chiar de la nivelul înțelegerii creativității specifice, translingvistice, a acestui tip de textualitate ce are drept finalitate constitutivă „creația de lumi”⁵, așa cum postulează lingvistica integrală coșeriană, asumată explicit de Mircea Borcilă. Astfel, autorul propune această reconstrucție a poeziei realizând o originală valorificare, într-un orizont teoretic nou, în special a fundamentelor conceptuale ale semanticii integrale și ale perspectivei filosofice antropologice a lui Lucian Blaga. De altfel, această perspectivă

³ Acest volum, așa cum afirmă criticul în prefața cărții, „reunește pentru prima oară toate scrierile românești, identificate până acum, ale lui Gherasim Luca, de la debutul său cu versurile din revista „Alge”, din 1930, până la textele publicate în anul 1947” (I. Pop în Luca 2003: 33).

⁴ Dintre acestea, amintim doar: Borcilă 1981, 1987, 1997a, 1997b etc.

⁵ Vezi Coșeriu 2009 [1977]: 165.

blagiană este cea care îi inspiră autorului și denumirea pe care o va conferi edificiului său teoretic, mai exact, cel de ‘poetică antropologică’ sau ‘poetică a culturii’.

Precizăm că în lucrarea noastră, *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire* (2007), am sintetizat și am analizat pe larg această complexă și originală viziune teoretică a poeziei antropologice, pe baza numeroaselor studii, precum și pe baza unor cursuri universitare susținute de profesorul Mircea Borcilă la Facultatea de Litere (vezi Boc 2007: 55–62; 86–100). Această analiză a perspectivei poeziei antropologice, întreprinsă de noi în 2007, a avut multiple obiective, printre care: surprinderea și prezentarea coerenței interne, de ansamblu, a acestei inovatoare viziuni, detaliate de autor în multiple nuclee teoretice de-a lungul a numeroase studii; relevarea importanței acestui nou demers care poate oferi soluții la unele impasuri teoretice de nerezolvat din perspectiva altor orientări ale poeziei (structuraliste, ilocuționare, generative). De asemenea, acest cadru al poeziei antropologice a oferit cercetării noastre un fundament teoretic și importante concepte operaționale pentru investigarea generală a textualității poetice, din perspectiva specificității acesteia. În același timp, viziunea teoretică elaborată de Mircea Borcilă a constituit și o valoroasă bază înspre un demers propriu care a vizat atât extinderea conceptelor necesare interpretării textului literar, cât și abordarea unor texte literare, în special din lirica lui Tudor Arghezi și Guillaume Apollinaire, mai ales sub aspect funcțional-tipologic. De asemenea, trebuie să precizăm faptul că acest fundament teoretic (al poeziei antropologice și, în special, al tipologiei textelor poetice), elaborat de Mircea Borcilă, a fost valorificat în numeroase alte abordări (teze de doctorat, studii etc.) și de către alți autori, precum: Emma Tămăianu-Morita (care propune în Tămăianu 2001 o fundamentare a tipologiei textuale și o definiție a conceptului de textual-tipologic drept „principiu formator al activității discursive”, din perspectiva lingvisticii integrale, dar valorificând plenar, în același timp, modelul tipologic propus de Mircea Borcilă⁶), Lolita Zagaevschi Cornelius, Simion Cristea, Iulia Bobăilă, Roxana Munteanu, Daniela Filip, Flavia Teoc etc.

⁶ De asemenea, autoarea precizează importanța tipologiei textuale elaborate de Mircea Borcilă, a principiilor și a criteriilor formulate de autor, care constituie, așa cum a demonstrat autoarea în lucrările sale, coordonate esențiale în elaborarea unei tipologiei generale a textualității: „Modelul lui Mircea Borcilă își dovedește pe deplin fertilitatea în demersul de construire a unei tipologiei textuale care caută să depășească statutul unei simple clasificări după criterii

În continuare vom prezenta succint și rezumativ doar câteva dintre coordonatele esențiale ale acestui cadru teoretic al poeziei antropologice și, în special, al tipologiei poetice elaborate de Mircea Borcilă. Întreprindem acest demers nu din rațiunile determinate de obiectivul omagial al volumului din care face parte studiul de față, ci pentru că avem și acum convingerea că această viziune teoretică oferă deschideri valoroase înspre înțelegerea adecvată a specificității textualității literare în general și, de asemenea, în particular, oferă coordonate importante pentru abordarea textelor literare individuale, din perspectivă poetică, demers pe care îl vom urmări în partea a doua a studiului nostru.

1.2. Pornind de la premisa blagiană a statutului ontologic al metaforei, mai exact de la postularea metaforicului ca aparținând ordinii structurale a spiritului uman, M. Borcilă reîntemeiază demersul poeziei tocmai pe această dimensiune culturală, antropologică și, astfel, definește limbajul poetic ca fiind metaforic în mod esențial și intrinsec. Mai exact, în teoria dualității metaforice blagiene, care distinge metafora plasticizantă și metafora revelatoare, M. Borcilă descoperă o dublă ipostază a creativității, cu funcționalitate distinctă și situată la niveluri semantice diferite: creativitatea din cadrul limbajului (sfera metaforicii limbajului), ilustrată prin metaforele plasticizante⁷ și creativitatea culturală (care integrează și sfera creațiilor literar-artistice), ilustrată prin metaforele revelatoare⁸, realizate prin mijloace de limbaj, dar cu o funcție proprie, radical diferită de cea a limbajului. Mircea Borcilă propune o interpretare originală și, mai ales, o dezvoltare valoroasă a teoriei blagiene, pe care o articulează în conceptele semanticii integrale. Astfel, dihotomia metaforică blagiană este interpretată dintr-o perspectivă funcțională, autorul distingând două principii și finalități interne (funcții) distincte: pe de o parte principiul 'lingvistic', plasticizant, care actualizează finalitatea

diverse a unor (seturi de) unități sau proceduri textuale, ori a textelor ca *ergon*, ca produse deja realizate" (Tămâianu-Morita 2013: 34).

⁷ „Metaforele plasticizante se produc în cadrul limbajului prin apropierea unui fapt de altul, mai mult sau mai puțin asemănător (...). Metaforele plasticizante nu îmbogățesc cu nimic conținutul ca atare al faptului la care ele se referă" (Blașa 1994 [1937]: 31).

⁸ „Se poate spune despre aceste metafore că au un caracter *revelator*, deoarece ele anulează înțelesul obișnuit al faptelor, substituindu-le o nouă viziune. Aceste metafore nu plasticizează numai niște fapte în măsura cerută de deficiența numirii și expresiei lor directe, ci ele suspendă înțelesuri și proclamă altele" (Blașa 1994 [1937]: 37).

semnificativă (a instituirii de conținuturi semnificative într-o limbă), ca finalitate primară a limbajului, din teoria coșeriană, și care se situează la nivelul semnificatului (conținut al limbii), iar pe de altă parte, principiul ‘translingvistic’, ‘poetic’, care vizează finalitatea poetică (a creației de lumi) și se situează la nivelul sensului (conținut specific textului, actului discursiv).

Așadar, tocmai aspectele intrinseci și distinctive ale tipurilor de metafore descrise de Blaga, respectiv, *menținerea* (din mecanismul intern-semantic al metaforei plasticizante) vs *anularea sau suspendarea „semnificației obișnuite a faptelor”* (din mecanismul intern-semantic al metaforei revelatoare) funcționează drept criterii fundamentale care delimitează, în opinia lui M. Borcilă, nivelurile funcționale și semantice diferite: finalitatea instituirii de semnificate în limbă (‘principiul lingvistic’ sau, în termeni coșerieni, finalitatea semnificativă) vs finalitatea instituirii de lumi la nivelul sensului textual poetic (‘principiul poetic’, respectiv, finalitatea poetică). Prin aceste considerații, Mircea Borcilă oferă o înțelegere novatoare și o teoretizare a finalității poetice, cea a creației de lumi în poezie. Actul poetic este înțeles ca „act revelator”, mai exact, ca sens generat în procesul de „creație de lumi”, „prin transgresiunea orizontului experiențial primar și a ‘semnificației faptelor’ constituite în/ prin limbaj” (Borcilă 1997b: 161). Astfel, actul poetic/revelator se întemeiază, în viziunea lui Mircea Borcilă, tocmai pe metafora poetică sau ‘trans-semnificațională’, care reprezintă o re-elaborare a metaforei revelatoare blagiene și care funcționează prin „suspendarea fundalului cunoașterii lumii” și instituirea unor esențe metaforice aparținând lumii poetice instituite în și prin text. Astfel, în viziunea lui M. Borcilă, textul poetic devine în sine o metaforă extinsă, mecanismul funcțional metaforic revelator, descris de Blaga⁹, putând fi

⁹ Pornind de la exemplele de metafore revelatoare pe care le oferă (*metafora „moarte-nuntă”* din *Miorița*; „*Soarele, lacrima Domnului, / cade în mările somnului*”, din poemul său, *Asfințit marin*), L. Blaga relevă mecanismul funcțional intrinsec al metaforei revelatoare, identificând trei etape ale acestui proces metaforic: 1. „ecvația” sau „suprapunerea analogic-dizanalogică a conținuturilor celor două fapte apropiate” (soarele este, pe de o parte, ceea ce știm că este, pe baza cunoașterii și a experienței lumii – „faptul concret ‘a’”, iar pe de altă parte, este „lacrima Domnului”, „semnul vizibil” al unui mister, „x”, „care cheamă și provoacă un act revelator”); 2. conștientizarea mai pregnantă a *dizanalogiei* ca element specific metaforei revelatorii în comparație cu metafora plasticizantă; 3. anularea „înțelesului obișnuit al faptelor” și substituirea lor cu „o nouă viziune”, prin care metafora revelatoare „suspendă înțelesuri și proclamă altele” (Blaga 1994 [1937]: 86).

identificat la nivel macrotextual, printr-un ansamblu de strategii semantice organizate într-o dinamică metaforică a instituirii sensului poetic.

Credem că, la fel ca metafora revelatoare blagiană, poezia în sine devine „semnul vizibil” al unui mister, care „cheamă și provoacă un act revelator” (Blaga 1994 [1937]: 86), iar viziunea teoretică a lui Mircea Borcilă poate susține această perspectivă, prin faptul că ‘actul revelator’ este înțeles de poetician ca proces textual ghidat de strategii metaforice instauratoare de sens și, implicit, de lume.

1.3. Din această perspectivă a finalității poetice de esență metaforică (creatoare de lumi), Mircea Borcilă elaborează o tipologie a textelor poetice, formulată mai ales în studiile *Types sémiotiques dans la poésie roumaine moderne* (1981) și *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice* (1987). Astfel, autorul propune nu doar o definire a specificității textului literar, așa cum am arătat mai sus, ci și o tipologie textuală¹⁰ bazată pe finalitățile interne care orientează, la nivelul cel mai profund, procesul creator de sens poetic. Autorul elaborează aceste finalități (ca specificări ale finalității poetice) pe baza celor două tipuri de metafore blagiene, dar le reinterpretează conceptual și le situează la nivelul funcțional al sensului poetic, în calitate de „procese metaforice”:

„Procesul metaforic A (‘plasticizant’) va defini și ilustra, așadar, un cod semiotic cultural de tip *sintactic*, întrucât posibilitatea funcționării lui se bazează pe un model al lumii analog lumii fenomenale. Pe de altă parte, procesul metaforic B (‘revelator’) implică, evident, un cod semiotic cultural de tip *semantic*, în măsura în care funcționarea acestuia presupune un model al unor lumi multiplu semiotizate și axiologic ierarhizate” (Borcilă 1987: 187).

Așadar, autorul distinge două tipuri de finalități semantice interne, mai determinate, care orientează creația de sens poetic, detaliate fiecare în două subtipuri: pe de o parte, finalitatea ‘*plasticizantă*’ (A), finalitate care vizează realizarea unei „pregnanțe imaginative”, prin modalități discursive precum „caracterul cât mai disparat sau eterogen” al asocierilor sintagmatice, mergând până la „incompatibilitate semantică” sau desemantizare, ca de exemplu, în creația de tip ‘sintactic’ (subtipul A1), ilustrat de autor prin poetica lui Tudor Arghezi sau în creația de tip ‘asemantic-

¹⁰ Chiar dacă, cronologic, teoretizarea tipologiei poetice (vezi Borcilă 1981, 1987) precedă conceptualizarea cadrului poeticii antropologice la care am făcut deja referire, totuși, această importantă secțiune se integrează coerent și unitar în ansamblul viziunii teoretice a autorului și relevă faptul că principiile și fundamentele edificiului teoretic erau deja conturate.

asintactic' (subtipul A2), reprezentat de poetica avangardistă; și, pe de altă parte, finalitatea 'revelatoare' (B), care implică „re-prezentarea unor esențe ale lumii obscurizate prin diversitatea fenomenală” și prin aceasta actualizează o „dedublare a planurilor ontologice” ca, de exemplu, în creația de tip simbolic-mitic a lui Lucian Blaga (subtipul B1) sau în cea de tip simbolic-matematic a lui Ion Barbu (subtipul B2), poeți care ilustrează prototipic, în opinia autorului, aceste tipuri poetice (Borcilă 1987: 187).

Pentru teoretizarea acestor tipuri și subtipuri poetice, Mircea Borcilă stabilește un set de criterii tipologice distinctive primare (care surprind orientarea creației de sens poetic spre o finalitate 'plasticizantă' sau 'revelatoare') și secundare (care surprind distincțiile specifice subtipurilor poetice), criteriile pe care le situează „la un nivel suficient de adânc încât să poată capta mecanismele fundamentale ale creației de sens cultural” (Borcilă 1987: 186). Acest set de criterii specifice instituie, de fapt, la nivel discursiv distincția tipologică fundamentată pe procesul metaforic a cărui finalitate constitutivă este tocmai „creația de lumi” (finalitatea poetică însăși). Sintetizate, criteriile primare identificate de autor sunt:

1. „Criteriul 'orientării' sau 'intenției generale' a procesului de poesis discursiv”, care diferențiază 1.1. finalitatea 'plasticizantă' sau 'expresivă' de 1.2. finalitatea 'revelatoare'¹¹;

¹¹ Autorul propune, de asemenea, câteva sub-criterii în măsură să detalieze acest prim criteriu. Astfel, finalitatea 'plasticizantă' presupune: „a. atragerea, în procesul metaforic nuclear, a unor termeni concreți (a și b) aparținând unor cadre de referință din sfera lumii fenomenale; b. caracterul cât mai disparat sau eterogen al termenilor atrași în procesul nuclear, i.e. o 'distanță paradigmatică' relativ mare între termeni și/sau contextele designaționale cărora termenii le aparțin; c. incompatibilitatea semantică marcată și imposibilitatea 'conjugării' termenilor în afara procesului metaforic; d. rezolvarea acestei incompatibilități prin desemantizare și sporire a 'conținutului imaginar-intuitiv' în procesul de construcție a unor câmpuri interne de referință după modelul lumii fenomenale”. În sens invers, finalitatea 'revelatoare' presupune: „a. prezența în procesul metaforic nuclear a cel puțin unui termen 'abstract' aparținând unor cadre de referință din sfera contextelor culturale și/sau mitologice; b. o 'distanță paradigmatică' relativ mică între termeni și/sau contextele designaționale cărora termenii le aparțin; c. caracterul nemarcat al incompatibilității semantice și posibilitatea reducerii acestei incompatibilități în afara procesului metaforic, în contextele culturale și/sau mitologice; d. rezolvarea conflației termenilor prin resemantizare și diminuare a conținutului imaginar-intuitiv în procesul de construcție a unor câmpuri interne de referință după modele abstracte, ideale” (Borcilă 1987: 188-189).

2. „Criteriul ‘principiului existențial axiologic’ care guvernează procesul de poesis discursiv”, care distinge 2.1. principiul existențial-axiologic sintactic de 2.2. principiul existențial-axiologic semantic;

3. „Criteriul modelului de construcție referențială”, care distinge 3.1. modelul de construcție diagramatic de 3.2. modelul de construcție simbolic (Borcilă 1987: 188–193).

Acest ultim criteriu, al modelului de construcție referențială, este specificat de alte două criterii secundare care disociază sub-modele diferite. Astfel, la nivelul modelului diagramatic autorul distinge două sub-tipuri funcționale, pe baza „gradului de desemantizare implicat în construcția câmpurilor interne de referință”, și anume: 1.1. *subtipul ‘sintactic’*, definit prin „menținerea coerenței semantice” discursive în „construirea imaginii concret-senzoriale” (ilustrat mai ales de poetica lui Tudor Arghezi) și 1.2. *subtipul ‘asintactic-asemantic’*, definit prin „tendința desemantizării totale și a distrugerii coerenței semantice discursive” (ilustrat prin poetica avangardistă). De asemenea, la nivelul modelului simbolic, pe baza modului de resemantizare „implicat în construcția câmpurilor interne de referință”, autorul distinge: 2.1. *subtipul ‘simbolic-mitic’*, în care câmpurile semantice instituite în text sunt „caracteristice contextelor mitologice ale culturii respective” (ilustrat de poetica lui Lucian Blaga) și 2.2. *subtipul ‘simbolic-matematic’*, definit prin actualizarea unui „sistem de simboluri abstracte, universale” (ilustrat de poetica lui Ion Barbu) (Borcilă 1987: 188–193).

Așadar, așa cum am mai precizat (v. Boc 2007: 92–96), aceste criterii tipologice au rolul de a surprinde axele intrinseci ale creației de lumi și, implicit, ale procesului creației de sens poetic. Finalitatea plasticizantă și cea revelatoare, ca finalități mai determinate ale finalității poetice, sunt finalități semantice interne care orientează tocmai creația de sens poetic. De aceea, aceste criterii și subcriterii formulate de autor nu trebuie să fie înțelese drept indicii empirice, externe (grile) care conduc la recunoașterea tipului textual sau elemente ale unei metode de descoperire a tipului textual și nici procedee care compun prin simplă adăugare un anumit profil tipologic al unui anumit text. Dimpotrivă, în spiritul viziunii teoretice formulate de Mircea Borcilă, aceste criterii și subcriterii evidențiază procedeele constitutive, intrinseci ale procesului metaforic instaurator de sens, prin care se creează, la nivel textual-discursiv, un obiect semantic autonom în raport cu lumea fenomenală (prin „analogie” sau prin „dizanalogie” cu aceasta). De asemenea, considerăm că aceste criterii trebuie să fie înțelese ca un ansamblu de strategii semantice complementare, coerente, care relevă modalitățile textuale prin care se realizează construcția referențială (a modelelor lumii instituite în text) și,

implicit, instituirea sensului poetic. În același sens, referindu-se la cele două tipuri textuale primare din teoria lui Mircea Borcilă, Emma Tămâianu constata: „Tipurile diagramatic și simbolic surprind *principiul dinamic* în construcția lumii textului și a sensului, urmărit la nivelul discursiv cel mai profund, *nuclear-(proto)textual*” (Tămâianu 2001: 114). Așadar, tipologia elaborată de Mircea Borcilă privilegiază tocmai acest „principiu dinamic” al creației de sens și de lumi poetice.

Această perspectivă teoretică propune, așadar, o abordare funcțional-tipologică a textului literar, abordare care presupune relevarea modalităților interne de instituire a sensului și de configurare a lumii poetice, proces orientat tocmai de finalitatea discursiv-poetică asumată intuitiv sau, uneori, chiar explicit de poet (prin formularea unei poetici explicite sau prin aderarea la un anumit curent sau mișcare literară).

Demersul nostru va urmări în continuare, printr-o abordare funcțional-tipologică a unor texte din prima etapă a creației lui Gherasim Luca, identificarea modalităților textuale constitutive procesului instaurator de sens, prin care poetul creează un tip de model al lumii care configurează concomitent imaginarul poetic. Aceste modalități discursive sunt determinate și motivate tocmai de finalitatea procesului creator de sens, mai exact de finalitatea plasticizantă în varianta ‘asemantică-asintactică’ (subtipul A2 din teoria elaborată de Mircea Borcilă și prezentată mai sus¹²). Tocmai această finalitate, dar formulată, evident, în alți termeni, este asumată explicit de poet, așa cum se întâmplă, de altfel, în cazul majorității reprezentanților curentului avangardist, prin elaborarea de sau aderarea la manifeste poetice care proclamă paradoxal subminarea sensului (sub toate formele posibile) ca modalitate însăși de creare a sensului. Cu toate că aceste scrieri de început ale lui Gherasim Luca au fost considerate „experimente poetice” (I. Pop în Luca 2003: 13), totuși, ele conțin deja principiile tipologice ale întregii sale opere.

¹² Vezi Borcilă 1987.

2. POEZIA LUI GHERASIM LUCA – MODALITĂȚI TEXTUALE DE INSTITUIRE A LUMII POETICE

2.1. Încă din prima sa etapă, lirica lui Gherasim Luca stă sub semnul noii poetici de la începutul secolului al XX-lea¹³, pentru care bizarul, insolitul, șocul intelectual, aproape senzorial pe care îl creează o imagine neașteptată reprezintă coordonatele esențiale ale creației de sens poetic, caracteristici maximalizate, duse la extrem în poetica avangardistă. Poemul *Tragedii care vor trebui să se întâmple* „pune în discuție arsenalul tradițional de tropi”, așa cum remarca Marin Mincu (Mincu în *Avangarda...* 1983: 49) și credem că acest poem poate fi considerat o artă poetică, postulând libertatea poetului de a se distanța și chiar de a distruge convențiile, motivele și temele tradiționale, o asumare explicită a finalității plasticizante de tip ‘asemantic-asintactic’:

*Poeții de azi, poeții cu degetele tremurătoare ca niște plopi și scurte
ca niște
gloanțe
pot azvârli cu pietre în comparația cu steaua
va fi poate prima vitrină pe care veți sparge-o
și celelalte vitrine se sparg de la sine.*

Astfel, în aceste prime poezii ale lui Gherasim Luca putem recunoaște o ilustrare pleneră a esteticii avangardiste, în special a celei suprarealiste, care postula maximalizarea contradicției, a asocierilor incompatibile sau, așa cum afirmă Ion Pop, „o cât mai mare tensiune între polii puși în relație, în așa fel încât ‘lumina imaginii’ să reveleze, prin șocul produs, fețe nebănuite ale universului, să uimească și să tulbure spiritul” (Pop 2000: 349). Juxtapunerea în procesul de instituire a sensului a unor termeni incompatibili, distanța paradigmatică maximală dintre cuvinte generează imagini șocante, ca de exemplu: *În noapte un bec îmi miroase inima (Barabară); zgomotul tăcerilor; cauți cu toate mâinile goliciunea (Pătrundere); umbre culese în năvod (Developări); fântânile*

¹³ Această asumare a poeticii moderne de către Gherasim Luca, încă din această primă etapă a creației sale, a fost constatată și de Petre Răileanu: „Poeziile publicate de Luca în perioada de la „Alge”, adică între 17 și 20 de ani, arată o surprinzătoare familiarizare cu ‘normele’ poeticii moderne. La fel ca și predecesorii săi imediați, pe care îi citise în publicațiile de avangardă, Tzara, Vinea, Voronca, Roll, Sașa Pană, deconstrucția sintaxei și reînnoirea limbajului poetic ocupă un loc important, ca și noul tip de imagine definită ca loc de întâlnire a realităților celor mai îndepărtate” (Răileanu 2019: 60).

aprinse (Sfârșit) etc. Lumea este descoperită printr-o privire nouă, prin intensificarea acuității senzoriale. Iar această „intensificare a percepției”, „revoluționare a sensibilității”, „realizarea unei pregnanțe imaginative” prin procesul semantic creator de sens poetic reprezintă, în viziunea lui Mircea Borcilă, așa cum am văzut, coordonate importante ale finalității plasticizante prin care se instituie o lume poetică monoplană (mai exact, o lume în care nu întrezărim intruziuni ale unor esențe transcendente, ale unor esențe dizanalogice în raport cu lumea cunoscută prin experiență, ca în textele cu finalitate revelatoare, de tip simbolic-mitic sau simbolic-matematic).

Putem constata în poezia lui Gherasim Luca aceste coordonate tipologice prin faptul că privirea poetică explorează materia lumii fenomenale, faptele aparent neînsemnate experimentate de ființa umană, detaliul, accidentalul, faptul divers, derizoriul sau frivolul, domeniul inspirației poetice fiind extrem de vast și de liber, așa cum noua poetică de la începutul secolului al XX-lea postula explicit și programatic. Nu putem să nu ne amintim, aici, de manifestul poetic al lui Apollinaire, „L'esprit nouveau et les poètes” (apărut în 1918 în *Mercur de France*), și care reprezintă unul dintre textele care au marcat decisiv poetica secolului al XX-lea. Poezia ca „spirit nou” reprezintă chiar „spiritul libertății absolute”, în sensul în care domeniul inspirației este la fel de vast și de marcat de libertate precum paginile unui ziar care sintetizează simultan fapte diverse și spații îndepărtate. Aceasta deoarece, afirmă Apollinaire, chiar dacă ar fi adevărat că „nimic nu este nou sub soare”, pentru poet, spiritul nou nu poate consimți să nu penetreze tocmai ceea ce nu este nou sub soare și să descopere că, de fapt, acest adevăr se verifică doar din perspectiva soarelui: „(...) il n'y aurait rien de nouveau sous le soleil! Pour le soleil, peut-être. Mais pas pour les hommes!” (Apollinaire 1990: 32).

Așadar, constatăm faptul că poezia lui Gherasim Luca explorează universul cotidian, recuperând puterea limbajului familiar, uneori chiar vulgar, trivial (*Pe munte cu popi și cu curve*) de a crea imagini inedite, eliberate de orice constrângere semantică, imagini ambigue, violente, onirice, contrastante etc. care figurează o lume irațională, dominată de acuitate senzorială. Acutizarea percepției, a senzorialului se realizează prin multiple procedee, precum acumularea de detalii ca în artele vizuale:

*Odăile se golesc din ce în ce mai mult,
fumul ieșit din noi a astupat toate casele,*

*lichidul răcit din pereți se scurge pe aceeași pereți
și mă formează iarăși așa cum am fost. (Sfârșit)*

Sesizăm în aceste versuri o metamorfoză a eului recompus prin stări de agregare diferite. De asemenea, un alt procedeu de acutizare a percepției, frecvent în poemele lui Gherasim Luca, este materializarea unor categorii abstracte, transformarea imperceptibilului în perceptibil, în înfățișări concrete, ca, de exemplu, în poemul *Destăinuiri în ud*, unde interioritatea eului este figurată prin elemente ale spațiului concret exterior:

*Patineurii au zgâriat gheața din vine
și sângele, parașută-nchisă,
și-a strigat imnul său în curcubeu.*

Prin aceasta, realități impalpabile devin palpabile, perceptibile, devin obiecte ale poemului înzestrate cu consistență, cu materialitate.

2.2. Considerăm că privirea poetică orizontală, specifică modului plasticizant de instituire a sensului poetic, recunoaște și explorează misterul descoperit pe aceeași axă existențială cu ființa umană, mai exact, de lângă și din ființa umană¹⁴. Acest fapt implică, printre altele, și o viziune fragmentată a lumii, o situație în prim-plan a detaliului, a accidentalului care relevă o lume irațională, scindată până la destructurare.

Identificăm în mai multe poeme imagini ale fragmentării ființei și a lumii, ale divizării eului. Astfel, poemul *Barbară*, este compus dintr-o succesiune de imagini ale destructurării ființei, ale dezmembrării: *Sânii tăi de cristal se rostogolesc pe lumina ochilor; În gura cu bomboane de sidef/ buzele-s topite*; și chiar ale proliferării fragmentelor răzlețe, acestea comportându-se ca întregul:

*Paravane, pulpele ascund în gând
strânsoarea bățăilor de mare
și sunetul torsului plânge (...)*

În poemul *Developări*, trupul este descoperit, „developat” într-o confluență de imagini în care contururile se șterg, impalpabilul se concretizează, spațiul interior sufletesc și cel exterior se amestecă până la contopire, iar disoluția limitei dintre acestea este aproape imperceptibilă. Aceste imagini ale fragmentelor de trup sunt juxtapuse într-o tehnică a

¹⁴ Am formulat și am discutat pe larg această idee, pe care o consider specifică tipului poetic plasticizant, cu referire la poetica explicită și implicită a lui Tudor Arghezi (vezi Boc 2007: 212–225).

decupajului și a montajului, a recompunerii întregului printr-o sugestie a verticalității care coboară (*păr, obraji, inimă, tălpi*, iar în final, *trup*):

*Crizantemele țâșnite din păr ți-au răscolit
așternuturile sufletului
cu glasuri incendiate
cu umbre culese în năvod.
Statuile obrazilor ți le-a șlefuit delta frigului (...);
Valurile din cascadele inimii au răscolit pasiuni de haiduci (...);
Tălpile ți-au fost udate de oglinzi găsite prin ierburi (...);
Ape lovite de stâncile trupului îți cântă melodii medievale.*

Poemul în proză *Pătrundere* explorează ființa pe dinăuntru, peisajul interior zguduit de seisme, de *mișcări cosmice*. Regăsim și aici viziunea fragmentată a eului, aceeași divizare a trupului. Părțile corpului se prelungesc simetric înăuntru, se reflectă în interior ca într-o oglindă care distorsionează și amestecă aceste fragmente de corp cu stări interioare (căutare, așteptare, vis), generând, astfel, o metamorfoză a ființei, până la disoluție, până la dedublare sau lichefiere:

*Turn situat pe terenuri moi și inundate de pasiuni îți ridici
înălțimi, spre albastru cu semnul sfârșirilor de frază. părul pietrificat pe
îndreptate spre mări colorate, ca fluviile, te clatini Pe gânduri, cu vinele
inimii. În așteptarea încetărilor subterane, în așteptarea amăgit pendul, barometru al
ce-ți mișcă temeliile, privești prin ochiul întredeschis sfârșitului de cutremur
și prin genele invizibile,
spre depărtări. (...) Prin ochiul deschis pe de-a-ntregul
cauți împrejur o haină cu care să-ți învelești bătăile de inimă. (...)
(Pătrundere)*

Aceste imagini ale fragmentării eului se întrepătrund cu imagini ale materializării, ale concretizării căutării și regăsirii de sine, în special în registrul senzorial tactil:

*Te cauți cu frică prin buzunarele trupului (...) Tu te regăsești
după luptele pe care
le regreti, te pipăi cu toate degetele și te găsești topit, lichefiat,
cu răni vizibile în
pupile, pe trup și în suflet. (Pătrundere)*

Lichefierea devine o ipostază a degradării care atinge ființa scindată:

În suflet îți umblă gondole secate, și creierii curg pe uscăciuni.
(Pătrundere)

Această viziune fragmentată a eului în diviziuni ale trupului este concomitent însoțită de imagini ale dedublării ființei, realizate la nivel discursiv nu doar prin această tehnică dialogică, a adresării directe, care vizează tocmai dedublarea eului liric, ci și prin referiri directe la „celălalt”, la „el”, pronume care, în text, actualizează ipostaze ale dublului:

Pe el îl găsești plin cu bomboane incolor și ude – poate scuiplate;
Celălalt se
întoarce din cuvintele seismografelor și dispare (Pătrundere);
gura se umple cu celălalt din noi. (Sfârșit)

De asemenea, o altă ipostază este aceea a dedublării prin obiectivare, prin observarea atentă a sinelui ca și cum ar fi altul:

plimbarea mea pe chei gol și ud și cu un cuțit în mână
mă dezorienta complet
în postura asta nu mă mai văzusem încă niciodată și nu știam
la urma urmei ce să
cred despre mine. (Oamenii nu au niciodată dreptate
când îți spun bună-seara)

Dedublarea până la disjunție a eului, culminează cu imagini ale autodistrugerii, ale autofragmentării eului-obiect-al-privirii, imagini consemnate sec de către eul-privitor, eul martor:

jocul pe carne cu cuțitul începuse așa într-o doară (...)
prima bucată de carne am aruncat-o într-un canal
măturătorii cari ridicau cârpele de pe stradă mi-au ridicat și
a doua bucată de
carne
o servitoare cu coșul a călcat și ea pe o bucată de carne
în cele din urmă au sosit și autoritățile
doi sergenți culegeau rămășițele și le adunau la un loc, frumos,
mi-am văzut acolo și zâmbetul meu obosit
și buzele mele umede
și fruntea mea foarte frumoasă
am văzut apoi cum a venit o căruță să mă ridice (...)
(Oamenii nu au niciodată
dreptate când îți spun bună-seara)

Petre Răileanu a remarcat recurența acestor motive ale violenței în corelație cu motivul dublului, atât în poemele de început, cât și în câteva dintre operele viitoare importante ale lui Gherasim Luca:

„Crimă, sinucidere, autodistrugere, automutilare se întâlnesc adesea în aceste texte. Și contemplarea fragmentelor de sine însuși, ca într-un vis sau ca și cum ar fi vorba de altcineva sau de un dublu, anticipează experiențele descrise mai târziu în *Moartea moartă* ca și, în plan vizual, cubomaniile care ne descoperă sado-masochismul lor” (Răileanu 2005:49).

Pe lângă aceste ipostaze ale fragmentării și ale dedublării, regăsim și imagini ale multiplicării eului:

Pe treptele din față, băieții din mine s-au spânzurat de șira spinării
(Destăinuiiri
în ud);
sinucigașii din mine sunt sus pe stâlpi, sus (Ăia din noapte).

Iar scindarea, viziunea fragmentată a trupului contaminează și ființa așteptată:

Din zare, un punct ia mărimile visate de tine și,
în atmosfera transparentă, o linie
îți conturează formele în glasuri de pulpe, în revoluții de sâni
și în fragmente de
buze. (Pătrundere)

De asemenea, o absolutizare a perspectivei fragmentate a ființei regăsim în poemul *Degete?*, prin focalizarea, printr-o tehnică a detaliului, pe acest fragment al corpului:

Eram gol până-n deget
și ea era femeia oarbă și fără niciun deget în deget. (...)
când mi-am agățat degetul de sfârțul ei alb
mi l-a furat în ventricul
și a dispărut așa cum a venit.
Și la prietenul meu din camera vecină,
tot câte un deget.
Clădirea fără deget este porecla
clădirii noastre. (Degete?)

Aceste imagini ale fragmentării ființei, cu accentul pe un detaliu (degetul), relevă o lume destructurată, irațională până la oniric.

Dinamica scindării eului este dublată, alteori, de o dinamică a fragmentării lumii înseși. De exemplu, poemul *Ritul clădirilor de ebonită*

este constituit din fragmente de imagini și detalii juxtapuse arbitrar printr-o tehnică a colajului care culminează cu ocultarea sintaxei:

*Cu coronițe în ceasornicele balurilor interne
inima își desface cadranele în patru numere,
iubirea, voal punctat cu sclipiri găsite prin stele,
aerul cloroform taie canalele minții,
chitarele pe note de coaste, ferăstrău de mătase
pe curelele violoncelelor
decor liniștit în gura lumii și a munților.(...)*
(Ritul clădirilor de ebonită)

Lumea fragmentată, ilogică este sugerată și la nivelul formei poemului, atât prin tehnica decupajului și a montajului arbitrar, care valorifică estetica simultaneității, cât și prin distrugerea coeziunii și a coerenței textuale.

Așadar, aceste imagini ale fragmentării lumii și a eului sunt recurente și dominante în poezia de început a lui Gherasim Luca și au ca funcție textuală tocmai plasticizarea, prin accentuarea materialității, uneori paradoxale (prin concretizarea abstracțiunilor, așa cum am arătat mai sus) și, concomitent, instituirea unei lumi poetice dizarmonice, în care modelul diagramatic al lumii este dinamitat, destructurat și recompus, generând imaginea unei lumi poetice caleidoscopice, dislocate, insolite, cu multiple fațete care interferează și se metamorfozează într-o logică-ilogică a hazardului, a oniricului terifiant.

Remarcăm, de asemenea, faptul că intenția de a șoca nu se realizează, în general, la Gherasim Luca printr-o desemantizare totală, printr-o abolire a sensului textual global, printr-o deconstruire maximală a coerenței semantice discursive, decât în foarte puține texte, cum ar fi *Ritul clădirilor de ebonită, Niciodată destul*.

3. CONCLUZII

În concluzie, pornind de la viziunea teoretică elaborată de Mircea Borcilă, am relevat câteva dintre modalitățile textuale care configurează coordonatele unei lumi poetice specifice liricii lui Gherasim Luca, din etapa de început a creației sale. Astfel, am constatat că această lume poetică stă, succesiv sau chiar concomitent, sub semnul destructurării, al dinamitării interne a formei și a substanței lumii și al recompunerii acestora într-o altă ordine, una dizarmonică. Această dinamică a reinstituirii este una a hazardului, a absurdului, sugerată de insolitul imaginilor create prin incompatibilitatea asocierilor sintagma-

tice, prin multiple sugestii ale rupturii și ale separării, care generează o viziune fragmentată a eului și a lumii, prin plasticizarea abstracțiunilor și uneori, chiar a inefabilului.

Lumea poetică generată astfel este una dizarmonică, dar structurată, totuși, de o entropie a imaginilor (chiar dacă bizare, răsturnate, oblice sau reduse la fragmentul augmentat care substituie întregul). Recurența și metamorfoza acestor imagini configurează un univers poetic marcat de dinamismul acestei duble mișcări deconstructant-restructurante la nivelul imaginarului, generate, la nivel discursiv, de finalitatea 'asemantică-asintactică' asumată în orientarea sensului poetic de tip plasticizant, prin poetica avangardistă la care poetul aderă explicit.

Astfel, în scrierile din această primă etapă a creației lui Gherasim Luca, regăsim principiile tipologice care se vor actualiza ulterior în aproape întreaga sa operă de expresie franceză. Acest principiu dinamic, intern-modelator al activității discursive (de tip plasticizant 'asintactic-aseantic') identificabil încă din această primă etapă va culmina în poeme de expresie franceză, din perioada de maturitate a poetului. Mai exact, destructurarea lumii poetice, create printr-un principiu 'aseantic-asintactic' (care dizlocă, desemantizează, fragmentează atât cuvintele limbii, la nivelul lor funcțional-semantic, mai exact la nivelul semnificatelor, cât și asocierile sintagmatice) va fi dublată maximal de o destructurare a materiei lingvistice înseși cu care se creează această lume, în poeme precum *Passionnément* (în care cuvintele sunt deconstruite prin trunchierea semnificatelor, iar enunțurile poetice conțin doar silabe fragmentate, repetate, aglomerate) sau *Prendre corps* (în care verbele din enunțurile poetice sunt înlocuite cu substantive, adjective sau adverbe, aceste inovații lingvistice abolind nu doar normele, ci și principiile de funcționare a sistemului limbii franceze).

Așadar, și prin analiza întreprinsă în lucrarea de față, am constatat, o dată în plus, că viziunea teoretică și conceptele operaționale propuse de Mircea Borcilă în cadrul orientării poeticii antropologice pe care o întemeiază își dovedesc utilitatea și importanța majoră în abordarea hermeneutică a textului literar din perspectiva poeticii aplicate. Ne afirmăm din nou convingerea că această viziune teoretică originală a lui Mircea Borcilă oferă atât concepte operaționale valoroase pentru investigarea textului literar, cât și cadrul teoretic adecvat și convingător pentru înțelegerea specificității textualității literare în raport cu alte zone tipologice non-literare (literaritatea reprezentând, de fapt, obiectivul constant al tuturor orientărilor din poetică, dar care, de multe ori, au ajuns în impasuri insurmontabile în definirea acestui

concept). Situând înțelegerea poeticității la nivelul conținutului (și nu al formei), mai exact, al creației de sens orientată intrinsec de finalitatea poetică (înțeleasă ca act revelator) și specificată tipologic de cele două modalități intrinseci ale creației de sens (plasticizantă și revelatoare, cu sub-tipurile mai determinate, respectiv, ‘sintactic’ și ‘asemantic-asintactic’, pe de o parte, iar, pe de altă parte, ‘simbolic-mitic’ și ‘simbolic-matematic’), Mircea Borcilă oferă o cale regală în abordarea textualității literare. Este o cale care – dincolo de rigurozitatea întemeierii teoretice și conceptuale, susținute exemplar de autor – nu eludează misterul din esența poeticului, căci actul poetic este pentru poetica antropologică un act revelator în sens blagian, iar poezia rămâne, așadar, o perpetuă afirmare a misterului lumii.

BIBLIOGRAFIE

Apollinaire, Guillaume (1990), *Alcools – choix de poèmes (avec une Notice biographique, une Notice historique et littéraire, un Lexique, des Notes explicatives, une Documentation thématique, des Jugements, un Questionnaire et des Sujets de devoirs)* par Roger Lefèvre, Paris, Librairie Larousse.

Boc, Oana (2007), *Textualitatea literară și lingvistica integrală. O abordare funcțional-tipologică a textelor lirice ale lui Arghezi și Apollinaire*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Borcilă, Mircea (1997a), *Dualitatea metaforicului și principiul poetic*, în vol. *Eonul Blaga. Întâiul veac*. Culegere de lucrări dedicată Centenarului Lucian Blaga (1895–1995). Ediție îngrijită, cuvânt introductiv și studiu de Mircea Borcilă, București, Editura Albatros.

Borcilă, Mircea (1997b), *Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii*, în „Revista de filosofie”, XLIV, nr. 1–2, p. 147–163.

Borcilă, Mircea (1987), *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXVIII, nr. 3, p. 185–196.

Borcilă, Mircea (1981), *Types sémiotiques dans la poésie roumaine moderne*, în Paul Miclău, Solomon Marcus (eds.), *Sémiotique roumaine*, București, p. 19–35.

Coșeriu, Eugeniu (2009 [1977]), *Teze despre tema „Limbaj și poezie”*, în vol. *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*. Antologie, argument, note, bibliografie și indici de Dorel Fînar, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 161–166.

Luca, Gherasim (2003), *Inventatorul iubirii și alte scrieri*. Ediție îngrijită, prefață și note de Ion Pop, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Mincu, Marin (ed.) (1983), *Avangarda literară românească*. Antologie, studiu introductiv și note bibliografice de Marin Mincu, București, Editura Minerva.

Pop, Ion (2000), *Avangarda în literatura română*, București, Editura Atlas.

Răileanu, Petre (2005), *Gherasim Luca*, Iași, Editura Junimea.

Răileanu, Petre (2019), *Gherasim Luca – poezie ontofonie, urmat de Gherasim Luca este o femeie*, București, Editura Tractus Arte.

Tămâianu-Morita, Emma (2013), *Tipologia textelor poetice elaborată de Mircea Borcilă: semnificație și perspective de aplicare*, în „Limba română. Revistă de știință și cultură”, nr. 5-6, an XXIII, Chișinău, p. 31-43.

Tămâianu, Emma (2001), *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

**LA POÉSIE DE GHERASIM LUCA –
L’HARMONIE D’UN MONDE DISHARMONIEUX.
UNE APPROCHE FONCTIONNELLE-TYPOLOGIQUE**
BCU Cluj / Centre for University Library Cluj (Résumé)

Le présent article propose une approche fonctionnelle-typologique de quelques textes poétiques de la première étape de la création de Gherasim Luca. La démarche analytique que nous proposons ici valorise les concepts de la poétique anthropologique développée par Mircea Borcilă et surtout la typologie des textes poétiques élaborée par l’auteur. Dans la première partie de cette étude, nous présentons d’une manière synthétique cette vision théorique qui propose des concepts opératoires et des stratégies herméneutiques importants pour la compréhension adéquate de la textualité littéraire dans sa spécificité. Ces aspects théoriques constituent le cadre de l’approche analytique de la poésie de Gherasim Luca, dans la seconde partie de notre étude, qui a comme objectif l’identification des modalités textuelles de la création du sens par lequel le poète crée, en même temps, un type de modèle du monde qui configure simultanément l’imaginaire poétique. Ces modalités discursives sont typologiquement déterminées et motivées par la finalité du processus créateur de sens, plus précisément par la finalité plasticisante dans la variante asémantique-asyntaxique de la théorie élaborée par Mircea Borcilă. C’est justement cette finalité, mais évidemment formulée en d’autres termes, qui est explicitement assumée par le poète – comme c’est le cas pour la plupart des représentants du courant d’avant-garde, en élaborant ou en adhérant à des manifestes poétiques qui proclament paradoxalement la destruction du sens comme la modalité même de le créer. Ces premiers écrits de Gherasim Luca contiennent déjà les principes typologiques de

toute son œuvre. Ce principe dynamique de modélisation de l'activité discursive (de type 'plasticisant' 'asémantique-asyntaxique'), identifiable dès cette première étape, culminera dans des poèmes d'expression française de la période de maturité du poète.

Mots-clés: sens poétique, typologie textuelle, type poétique, imaginaire poétique, finalité poétique, l'avant-garde.